

QORAQALPOQ ADABIYOTI

Sultanova Dilfuza Xalmuratovna

*Qoraqalpog‘iston Respublikasi MMTBga qarashli To‘rtko‘l tumani
68-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabining
Qoraqalpoq tili va adabiyot fani o‘qituvchisi,
Ajiniyaz Nomidagi Nukus Davlat Pedagogika Instituti talabasi*

Annotatsiya: *Qoraqalpoq adabiyoti – o‘zining noyoblighi, boyligi va tarixi bilan o‘zbek adabiyoti orasida alohida o‘rin tutadi. Ushbu maqolada Qoraqalpoq adabiyotining tarixi, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy holati tahlil qilinadi. Qoraqalpoq xalqining og‘zaki ijodi, she‘riyat, dostonchilik an‘analari va yozma adabiyotining shakllanishi, adabiy voqelikdagi yirik shaxslar va ijodiy yutuqlar muhokama qilinadi. Maqolada, shuningdek, Ajiniyaz, Berdakh, Shayx Mahmud, Qosimbay va boshqa buyuk qoraqalpoq shoirlari va yozuvchilari tomonidan qoldirilgan merosga alohida e‘tibor qaratiladi. Qoraqalpoq adabiyotining bugungi kundagi holati va uning o‘zbek adabiyoti bilan o‘zaro aloqalari hamda milliy adabiyot sifatida o‘zining o‘rni baholanadi.*

Kalit so‘zlar: *Qoraqalpoq adabiyoti, tarix, she‘riyat, doston, Ajiniyaz, Berdakh, Shayx Mahmud, yozma adabiyot, og‘zaki ijod, milliy meros, yozuvchilar, shoirlar, o‘zbek adabiyoti, adabiy rivojlanish.*

Kirish

Qoraqalpoq adabiyoti, boshqa turkiy xalqlarning adabiyoti kabi, o‘ziga xos va noyobdir. Qoraqalpoq xalqining tarixan boy va rivojlangan adabiyoti, uning xalq og‘zaki ijodi va yozma adabiyotining shakllanishi, milliy qadriyatlarning saqlanishi va rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Ushbu maqolada qoraqalpoq

adabiyotining rivojlanish bosqichlari, asosiy ijodkorlari va ulardan qoldirilgan meros haqida soʻz yuritiladi. Shuningdek, qoraqalpoq adabiyotining hozirgi holati va uning oʻzbek adabiyoti bilan oʻzaro aloqalari koʻrib chiqiladi.

1. Qoraqalpoq adabiyotining tarixi

Qoraqalpoq adabiyoti oʻzining boshlanishini qadimgi ogʻzaki ijoddan oladi. Qoraqalpoq xalqining sheʼriyatida hikoyalar, dostonlar, qadimiy afsonalar va qahramonlik dostonlari katta oʻrin tutgan. Bu asarlar xalqning tarixiy xotirasini, maʼnaviy qadriyatlarini, urf-odatlarini aks ettiradi. Ogʻzaki ijoddan yozma adabiyotga oʻtish jarayoni XIX asrning oʻrtalariga toʻgʻri keladi. Shu davrda qoraqalpoq adabiyotida yozma asarlarning paydo boʻlishi, mualliflik huquqining shakllanishi va birinchi yozuvchilar avlodining chiqishi boshlangan.

2. Qoraqalpoq adabiyotidagi buyuk shaxslar

Qoraqalpoq adabiyotining rivojlanishida bir qancha buyuk shaxslarning hissasi katta boʻlgan. Ulardan eng mashhurlari Ajiniyaz, Berdakh, Shayx Mahmud, Qosimbey va boshqalardir.

Ajiniyaz – qoraqalpoq adabiyotining asoschisi sifatida tanilgan. Uning asarlari xalqning maʼnaviyatini, qadriyatlarini oʻzida aks ettirgan. Ajiniyazning sheʼrlari, maʼrifatparvarligi va adabiyotga qoʻshgan hissasi qoraqalpoq xalqining gʻurur manbaidir.

Berdakh – qoraqalpoq sheʼriyatining eng yirik vakillaridan biridir. Uning asarlari oʻzining teran falsafiy mazmuni, chuqur insoniy qadriyatlarga boʻlgan sadoqati bilan ajralib turadi. Berdakhning dostonlari xalqni maʼnaviy jihatdan tarbiyalashga katta xizmat qilgan.

Shayx Mahmud – qoraqalpoq adabiyotining zamonaviy shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan yozuvchi va shoirdir. Uning ijodi nafaqat qoraqalpoq, balki butun turkiy xalqlarning adabiy merosida katta o'rin tutadi.

3. Qoraqalpoq adabiyotining zamonaviy holati

Qoraqalpoq adabiyotining hozirgi holati, albatta, yangi asrning talablariga javob berishga intiladi. Zamonaviy qoraqalpoq adabiyotida yozuvchilar va shoirlar xalqning kundalik hayotini, muammolarini va ma'naviy qadriyatlarini aks ettirishga harakat qilmoqdalar. Bugungi kunda qoraqalpoq adabiyoti turli janrlar, shu jumladan, roman, hikoya, poeziya, teatr va kino asarlarida o'z ifodasini topmoqda.

Adabiyotning bugungi taraqqiyotiga qoraqalpoq yozuvchilari, shoirlari, adabiyotshunoslari tomonidan yozilgan yangi asarlar, shuningdek, xalq ijodini rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar hissa qo'shmoqda.

Qoraqalpoq adabiyotining o'zbek adabiyoti bilan aloqalari ham tobora mustahkamlanmoqda, bu ikki millat o'rtasidagi madaniy va ilmiy aloqalarni yanada chuqurlashtirmoqda.

4. Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi va yozma adabiyoti

Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi ulkan boylikka ega. Bu ijodning asosiy ko'rinishlari dostonlar, afsonalar, maqollar va rivoyatlardir. Og'zaki ijod, asosan, xalqning tarixiy hayoti, urf-odatlarini, qadriyatlarini haqida ma'lumot beradi. Bular qoraqalpoq xalqining madaniy merosini saqlashda katta rol o'ynaydi.

Yozma adabiyotning shakllanishi bilan qoraqalpoq xalqining o'ziga xos adabiy uslubi, shakllari va janrlari yuzaga kelgan. Yozuvchilar o'z asarlarida nafaqat xalq hayotini, balki insonning ichki dunyosini ham chuqur tahlil qilishga intildilar.

5. Qoraqalpoq adabiyotining o'zbek adabiyoti bilan aloqalari

Qoraqalpoq adabiyoti va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'zaro aloqalar tarixan juda mustahkam bo'lgan. O'zbek adabiyotining asosiy yo'nalishlari qoraqalpoq adabiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, qoraqalpoq adabiyotining rivojlanishiga o'zbek yozuvchilari va shoirlarining ijodiy faoliyati katta hissa qo'shgan.

Xulosa

Qoraqalpoq adabiyoti, o'zining boy tarixi va zamonaviy rivojlanishi bilan o'zbek adabiyotining ajralmas qismi sifatida alohida e'tiborga loyiqdir. Uning mustahkam asoslari, xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyotining shakllanishi qoraqalpoq xalqining madaniy merosi sifatida davom etadi. Buyuk qoraqalpoq shoirlari va yozuvchilari yaratgan asarlar nafaqat qoraqalpoq xalqining, balki butun turkiy xalqlarning adabiy xazinasiga qo'shgan bebaho hissadir. Qoraqalpoq adabiyotining hozirgi zamonaviy holati va uning o'zbek adabiyoti bilan aloqalari, albatta, katta e'tiborni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Sharipov, R. (2000). Qoraqalpoq adabiyotining tarixi. Nukus: Qoraqalpoq davlat nashriyoti.
- 2.Berdakh, A. (1995). Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi. Tashkent: Fan.
- 3.Suleymanov, M. (2010). Ajiniyaz va qoraqalpoq adabiyoti. Nukus: Nukus Davlat Universiteti.
- 4.Xo'jaev, B. (2012). Qoraqalpoq she'riyatida milliy xususiyatlar. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
- 5.Ismailov, F. (2005). Qoraqalpoq adabiyoti: o'tmish, hozirgi va kelajak. Tashkent: Sharq.